

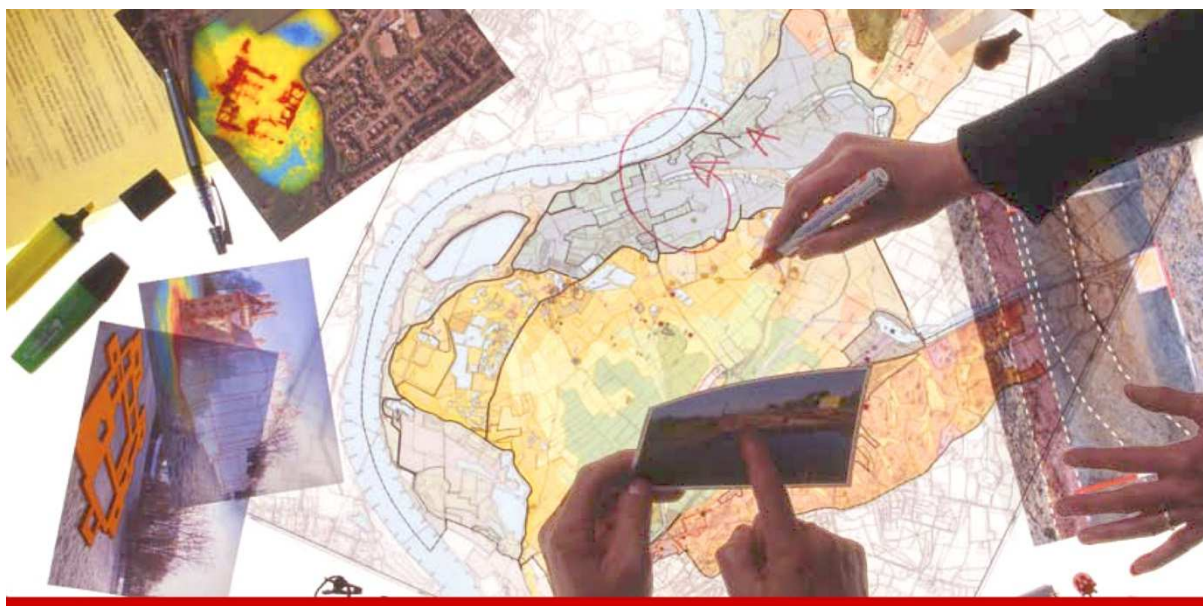
Adviesdocument 806

Project: cultuurhistorische quickscan i.v.m. het aanleggen van een
natuurbegraafplaats op de Mookerheide (gem. Mook en Middelaar)

Projectcode: 24092MONB

Opdrachtgever: Natuurbegraven Nederland

Datum: 20 januari 2016

QUICKSCAN CULTUURHISTORIE MOOKERHEIDE

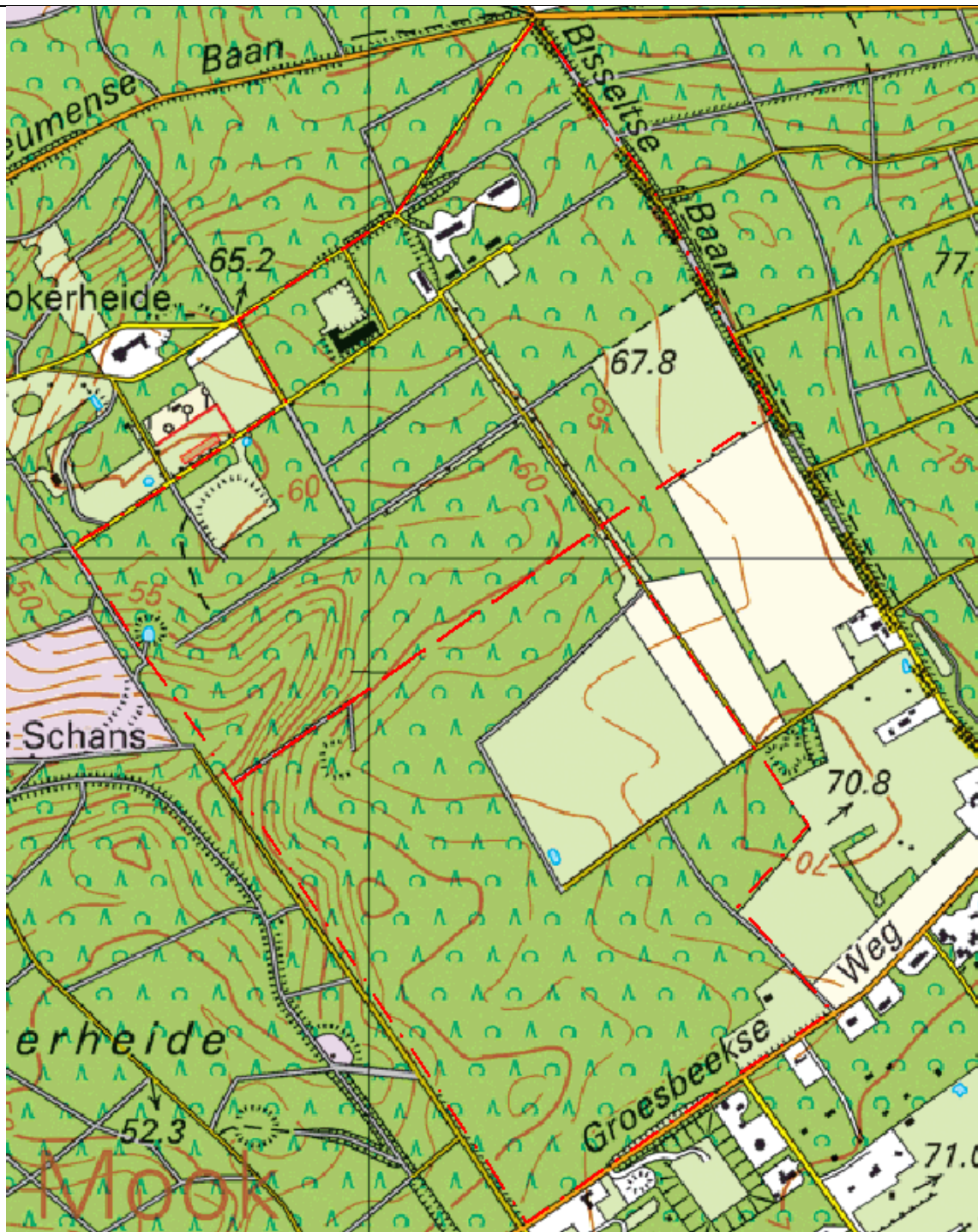
Aanleiding

Naturbegraven Nederland is in samenwerking met de Vereniging Natuurmonumenten voornemens een natuurbegraafplaats aan te leggen op het landgoed rond Jachtslot Mookerheide te Molenhoek (gem. Mook en Middelaar). In verband met de nadere planvorming is een cultuurhistorisch onderzoek noodzakelijk. In deze quickscan analyseren we de landschapsgeschiedenis van het plangebied, inventariseren we de aanwezige waarden op hoofdlijnen en adviseren we over de randvoorwaarden vanuit de cultuurhistorische discipline voor de uitvoering van de plannen.

Voor onze quickscan hebben we de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Limburg, diverse series historisch kaartmateriaal en rapporten van SB4 gebruikt, alsmede een veldbezoek afgelegd. Daarnaast is informatie ingewonnen bij de Stichting Probos, terreineigenaar Natuurmonumenten en Sprekend Landschap. Probos bleek niet over detailinformatie over het plangebied te beschikken, terwijl van Sprekend Landschap geen informatie werd ontvangen.

Het feitelijke plangebied vormt de noordelijke helft van ons onderzoeksgebied (zie figuur 1). De zuidelijke helft is in de analyse meegenomen, maar vormt geen onderdeel van het daadwerkelijke plangebied.

Omdat de uit te voeren plannen geen invloed hebben op de bebouwing binnen het plan- en het onderzoeksgebied, hebben we die buiten het onderzoek en de aanbevelingen gehouden.

Figuur 1. Ligging van het studiegebied (contouren met rode lijn weergegeven). In het noorden ligt het eigenlijke plangebied voor natuurbegraven; de zuidelijke helft is los daarvan in de analyse meegenomen.

Landschapsontwikkeling

De Mookerheide ligt op de stuwwal van Nijmegen, maar valt net buiten het Nederrijkswald dat een groot deel van deze stuwwal beslaat.¹ Mook kwam namelijk in 1473 toe aan Kleef, waardoor het tot 1815 bij Pruisen hoorde. De huidige provinciegrens vindt zijn oorsprong in deze scheiding.² De geschiedenis van de Mookerheide moeten we dus vóór 1815 in Kleefs perspectief bekijken. De grens tussen Kleef en Gelre, later de Nederlands-Pruisische grens, is nu nog herkenbaar als de grens tussen de provincies Gelderland en Limburg.

De Mookerheide maakte net als het Nederrijkswald in de Middeleeuwen deel uit van het Ketelwald, waarvan de westgrens bij benadering op de oude weg van Nijmegen naar Cuijk over Heumensoord lag.³ In de loop van de Late Middeleeuwen moet het bos in het Ketelwald steeds verder zijn aangetast. In de 14e eeuw gaf Diederik VIII, graaf van Kleef, bijvoorbeeld stukken land bij Malden ter ontginning uit.⁴ In de loop van deze tijd viel het Ketelwald geleidelijk administratief uiteen in het Nederrijkswald in het westen en het (Ober)reichswald in het oosten. Deze administratieve scheiding heeft tot op heden gezorgd voor een andere beheerscontext aan weerszijden van deze grens.

Door steeds intensiever gebruik van het bos (houtoogst, veeweiding, etc.) degradeerde dit in de loop der tijd. Over de toestand van het bos op de Mookerheide beschikken we niet over detailgegevens, maar wel over het aangrenzende Nederrijkswald. Het deel dat direct aan het noordelijk deel van de Mookerheide, dus bij Molenhoek, grenste bestond in 1570 uit 'geen of vrijwel geen bos' op de randen met het oude akkerland tot 'laag bos' met dunne tot vrij dunne bezetting met hout midden op de woeste gronden. Zuidelijk hiervan, richting de weg van Mook naar Groesbeek, was sprake van een vrij dichte bezetting van 'laag bos'.⁵ Alhoewel de situatie op de Mookerheide door een andere bestuurlijke context kan hebben gevarieerd, geeft het enige indicatie voor de situatie waarin de bossen op de stuwwal destijds verkeerden.

De Tranchotkaart, waarvan het blad waarop het plangebied ligt tussen 1803 en 1805 werd gekarteerd, laat voor het eerst zien dat men de herbebossing weer ter hand had genomen. Een lange strook heide langs de provinciegrens was verdeeld in zuidwest-noordoost-gestreckte blokken, waarvan er enkele met bos beplant waren. De bospercelen waren met fijnspar bebost.⁶ Deze eerste bospercelen lagen op de Mulderskop, inclusief het manegeterrein ten westen van de spoorlijn, en het bosgebied tussen het Jachtslot in het noorden en het grote graslandperceel (midden in het plangebied) in het zuiden. Het gehele noordelijk deel van het plangebied valt derhalve in deze oudste bebossing. Ook op het kadastraal minuutplan zien we percelen *beplante heide* en *dennenbos* opduiken.⁷ De zuidgrens van het toenmalige bos is nog altijd herkenbaar aan een lange aarden wal, beplant met een enkele rij eiken, die in het bos te vinden is. Deze aarden wal dateert derhalve vermoedelijk van vóór 1803.

¹ Bouwer, 2003

² Stenvert et al., 2010

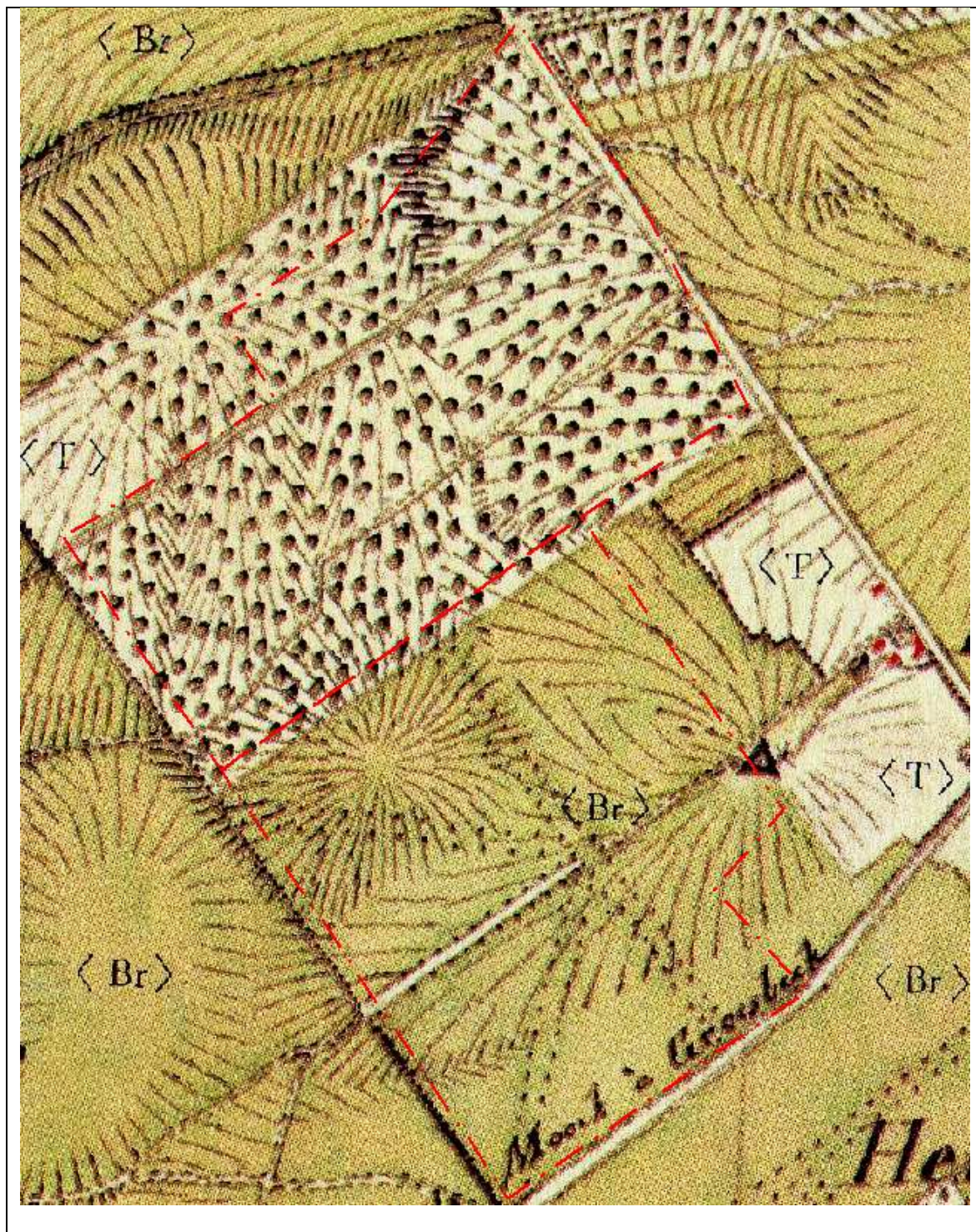
³ Bouwer, 2003

⁴ Brouwer, 2003, p. 55

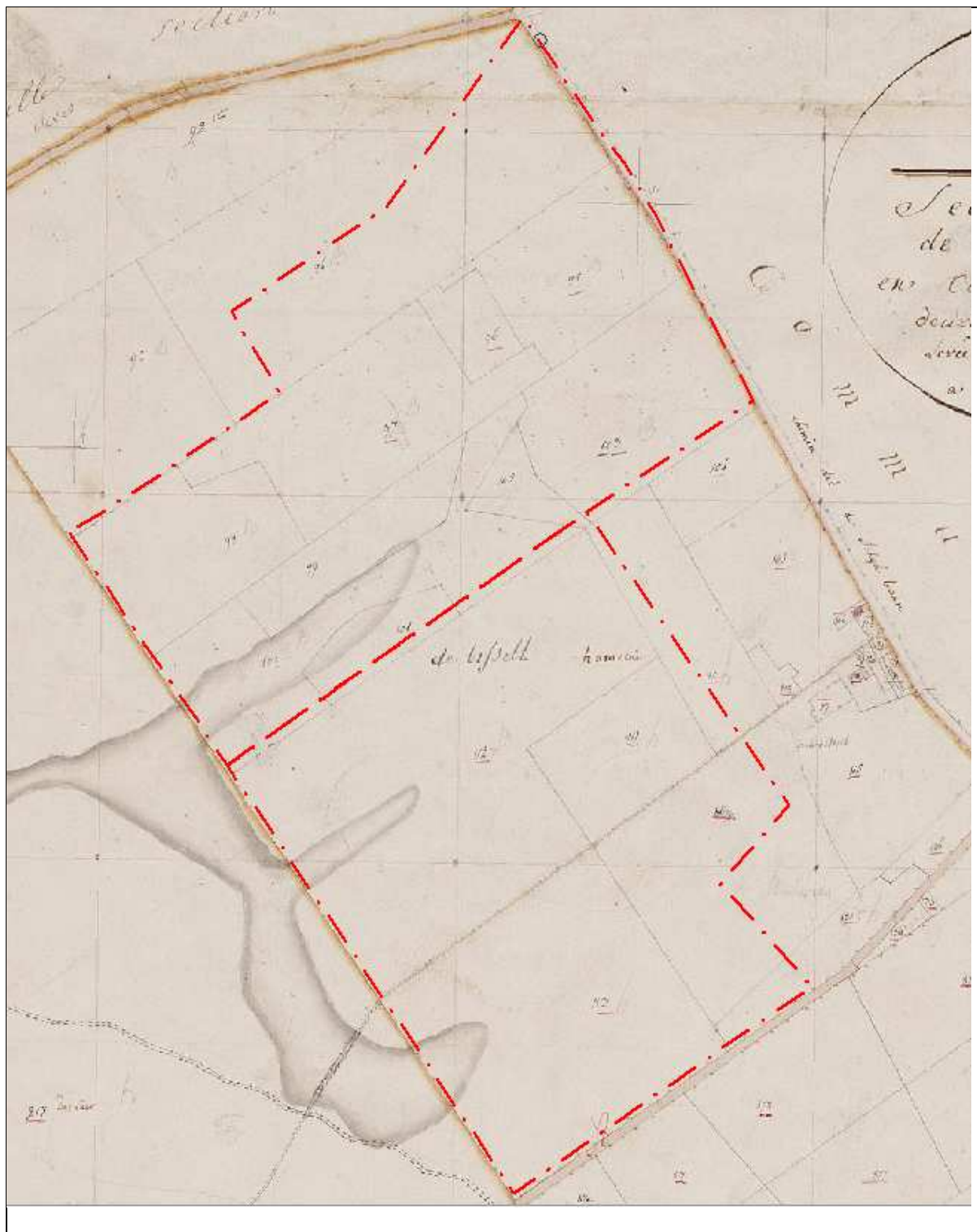
⁵ Brouwer, 2003, p. 100

⁶ Op de Tranchotkaart staat op het perceel de code Bs, hetgeen *bois sapin* (fijnsparrenbos) betekent.

⁷ www.watwaswaar.nl

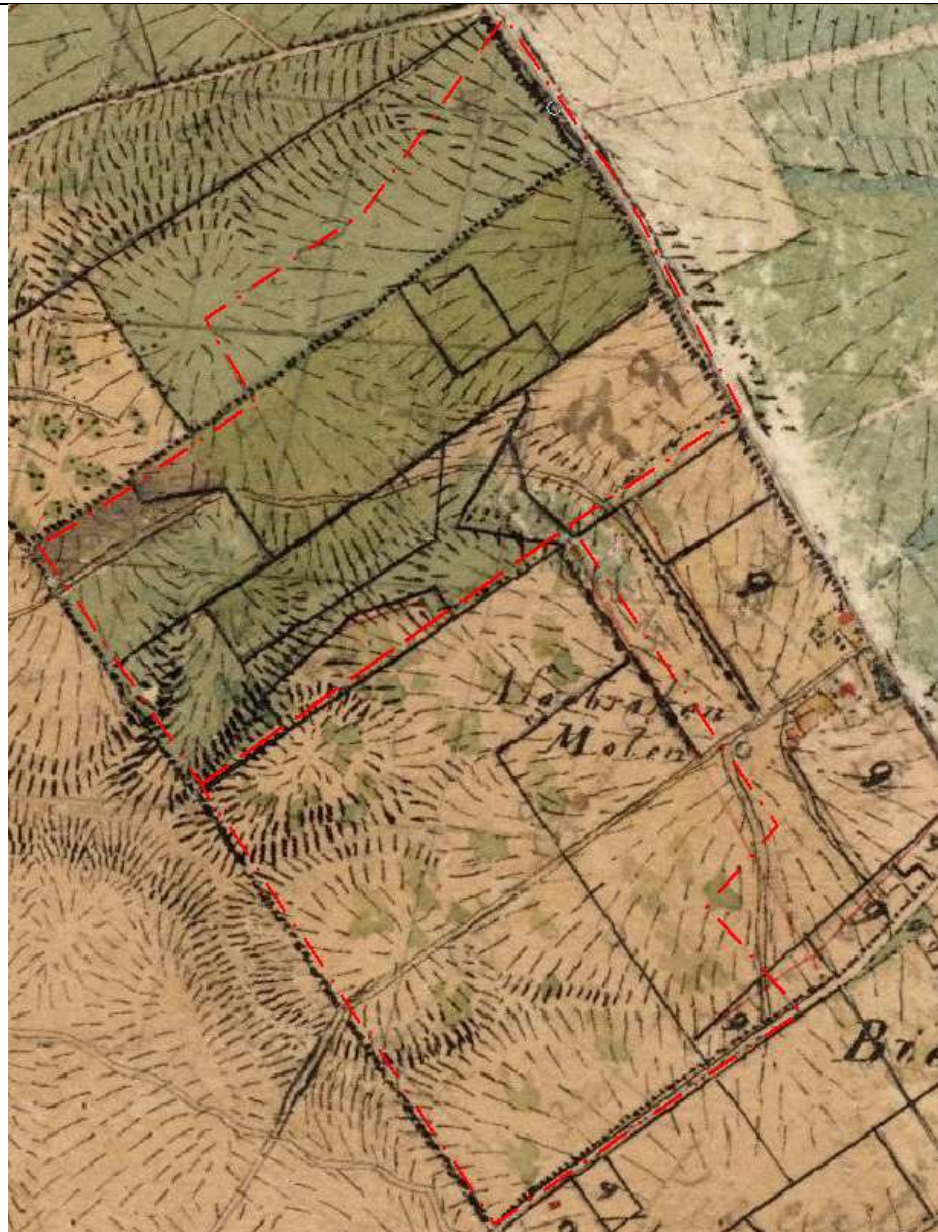
Figuur 2. De kaart van Tranchot, met daarop in rode onderbroken lijn het plan- en onderzoeksgebied. De groen-bruine kleur met letters
 geeft de heide weer, de <T> markeert akkerland en de witte velden met structuur geven de bossen weer. In het noordelijk deel van het plangebied zien we één van de vroegste bebossingen van de Mookerheide. De zuidgrens van het bos wordt nu nog door een aarden wal gemarkeerd.

Figuur 3. Het plan- en onderzoeksgebied op het kadastraal minuutplan, met links de verschillende droogdalen. Het hele gebied was in 1832 al in kavels, in bezit van privépersonen, verdeeld. Linksonder zien we nog enkele paden die toen over de nog intacte heide liepen.

Op de veldminuut van de Topografisch-Militaire Kaart uit 1842 zien we eenzelfde beeld: er kwam opgaand bos ter plaatse van het latere landgoed voor, namelijk dennenopstanden in langgerekte blokken, haaks op de Bisseltselaan georiënteerd.⁸ Deze verkavelingsstructuur vormt ook nu nog steeds de basis voor de inrichting van de bossen op de Mookerheide. Samen met enkele kleine opstanden in het noordwesten van de Mookerheide was dit de eerste grootschalige bosaanplant op de Mookerheide. Eigenaren in deze periode van dit deel van de Mookerheide waren Jan Festen te Overasselt, Jan van den Broek (brouwer, Mook) en Hendrik van den Boogaard (molenaar, 'Hamen'). Zij moeten voor het beheer van het bos in deze periode verantwoordelijk zijn geweest.

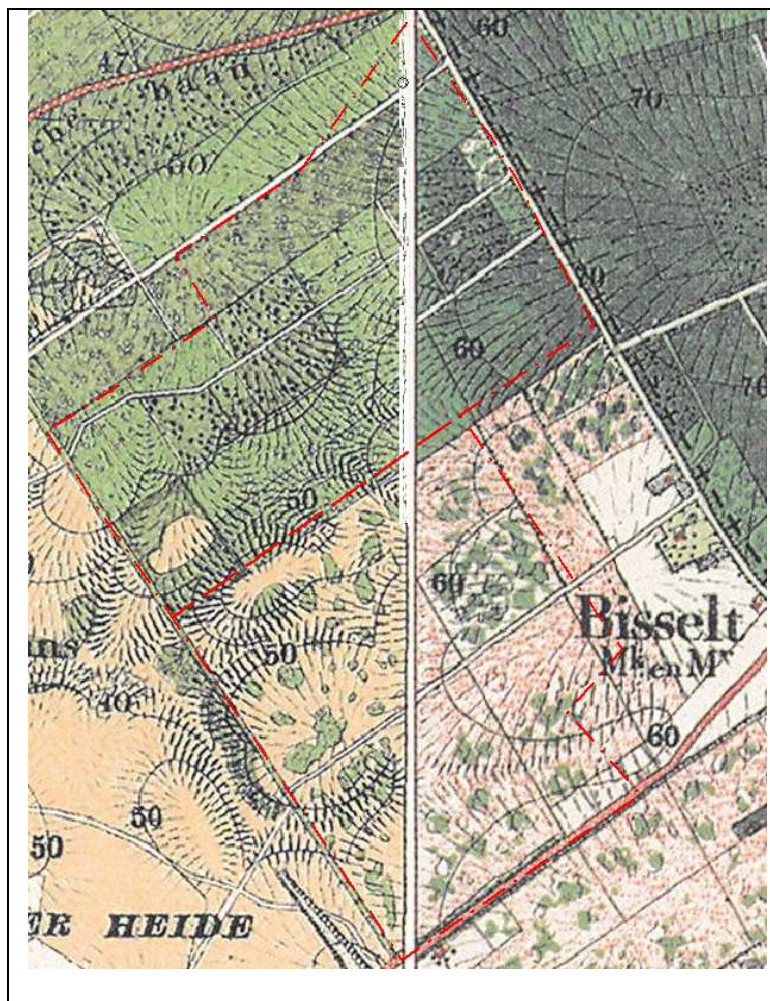
⁸ www.watwaswaar.nl

Figuur 4. De Mookerheide in 1842, volgens de Topografisch-Militaire Kaart. Buiten het plangebied is het grondgebruik plaatselijk veranderd, maar binnen het plangebied lijkt alles min of meer hetzelfde gebleven ten opzichte van eerder kaartmateriaal. De zuidgrens van het toenmalige bos is nu als aarden wal nog herkenbaar.

Enkele decennia later valt op dat het gebied rondom het latere Jachtslot nog steeds voorloopt als het gaat om bebossing. De Mookerheide rond de beide schansen was nog altijd vrij van bos, evenals rond Bisselt (het zuidelijk deel van het plangebied). De nadruk van de bosbouwers lag op het gebied aan weerszijden van de Heumense Baan. Opvallend is dat er omstreeks 1900 nauwelijks naaldbos lijkt te zijn geweest; mogelijk was de eerste generatie naaldbos inmiddels gekapt, en was hiervoor loofbos aangeplant. De structuur van het bos was vrij eenvoudig.

De Bisseltsebaan, Groesbeekseweg, een bospad in het verlengde van de Hendrik van Nassaulaan en de noordelijke gemeentegrens omsloten een gebied waar enkele zuidwest-noordoost-lopende wegen doorheen liepen. De Heumense Baan was natuurlijk de belangrijkste, maar een evenzeer belangrijke laan liep iets ten zuiden daarvan. Het is het pad dat nu langs de zuidzijde van het Jachtslot loopt.

Figuur 5. Het plan- en onderzoeksgebied omstreeks 1900. De heide ten noorden van het plangebied is nu volledig bebost geraakt. Enkele percelen die in 1842 onbebost waren, zijn nu met naaldbout (donkergroen) ingeplant. Verder domineert in het noordelijk deel van het plangebied het loofhout. Het zuidelijk deel bestaat nog uit heide met spontaan ontwikkelend loofbos.

Kort na 1900 werd de basis gelegd voor de plannen voor het Jachtslot Mookerheide, dat zou worden gebouwd op het hoogste punt in de omgeving, op ongeveer 60 meter +NAP. De opdrachtgever voor de bouw was de lokale amateurcomponist en –geleerde Jan Jacob Luden, zich noemende Luden van Heumen (1877-1936), zoon van een Amsterdamse koopman die in 1877-1879 de resterende heerlijke rechten van Heumen had gekocht. Zijn doel met de Mookerheide, waar in de periode 1900-1905 gronden (onder meer hakhout en dennenbos) werden verworven, was om de jachtrechten die hij bezat, hier te kunnen gaan uitoefenen.⁹

⁹ <http://www.absolutefacts.nl/kastelen/data/jachtslot-mookerheide.htm>

De gebroeders Oscar en Henri Leeuw ontwierpen het pand in de geometrische stijl van de Jugendstil. Het pand werd in de periode 1902-1905 gebouwd.¹⁰ Luden gaf daarnaast aan L.A. Springer de opdracht een park(bos) te ontwerpen. Een ontwerp hiervan is bewaard gebleven in de collectie van de universiteitsbibliotheek in Wageningen.¹¹ Het ontworpen park was ten noorden van het huis gesitueerd en valt buiten het plangebied voor de natuurbegraafplaats.

Topografische kaarten uit de decennia na de bouw van het Jachtslot geven een goed beeld van de opbouw van het landgoed. Twee gebogen wegen verbonden het Jachtslot met de uiteinden van de Heumense Baan. Het reliëfrijke gebied dat door deze nieuwe wegen en de Heumense Baan omsloten werd, werd als parkbos met slingerende paden ingericht. Direct ten zuiden van het huis werd een rechthoekig terrein enige tijd later gebruikt voor de bouw van twee kassen, die qua oriëntatie parallel aan het hoofdgebouw staan. In het oostelijk deel van deze rechthoek was kennelijk een kleine tuin met een geometrische padenstructuur gerealiseerd. Buiten deze rechthoek, die door een verharde weg omsloten werd, hadden bosbouwkundige functies de hoogste prioriteit. De bossen werden door een steeds verder verdichtend net van paden ontsloten, waarbij slechts plaatselijk ruimte voor esthetiek was. Het pad in het verlengde van het Korendal behield zijn bochtige verloop en in het zuidelijk deel van het plangebied lijkt sprake te zijn geweest van een sterrenbos, die naar het zich laat aanzien betrekkelijk sober moet zijn uitgevoerd. Onduidelijk is of er laanbomen langs de paden gestaan hebben. In het productiebos werden enkele bochtige paden aangelegd.

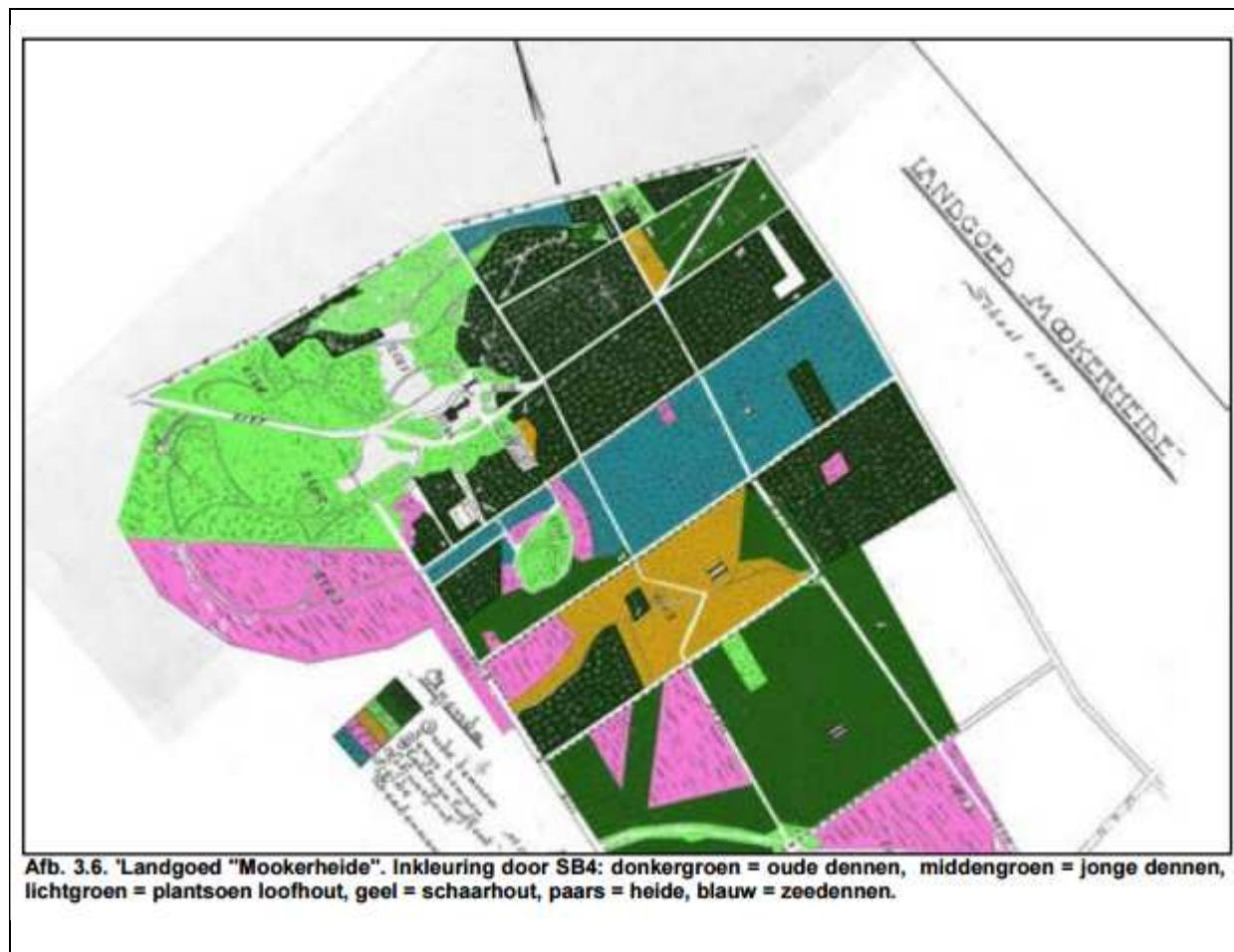
Luden deed het landgoed al vrij snel van de hand. In 1910 verkocht hij het landgoed inclusief meubilair voor 65.000 gulden aan Antonie Marinus Vroeg, directeur van de Handelsvereniging 'Amsterdam', die het Jachtslot tot 1927 met zijn eveneens ongehuwde zuster bewoonde. Volgens de catalogus die Luden voor de verkoop had laten maken, bestond zijn bezit uit park ten noorden en westen van het huis, oud dennenbos ten zuiden en oosten van het huis en in het midden van het landgoed, jong dennenbos ten zuiden van het oud dennenbos, loofbos en eikenhakhout in de zuidelijke helft en heide die voor ontginning geschikt was in het uiterste zuidelijke deel.¹² Ten zuiden van het jachtslot waren op enkele stroken langs wandelpaden of rond kruisingen van wegen met loofhout beplant. Deze aanplant kan worden beschouwd als een eenvoudige vorm van parkaanleg.¹³

¹⁰ Stenvert e.a., 2010, p.267

¹¹ SB4 stelde in 2010 een plan van aanpak voor het parkbos op.

¹² Blok, 2010

¹³ Blok, 2010

Figuur 7. Gedeeltelijke inkleuring door SB4 van de bostypen in 1909, waaruit nog meer detail naar voren komt (uit: Blok, 2010).

Vroeg moet opdracht hebben gegeven tot een verdere bebossing en bovendien tot de bouw van kassen, een stal en een schuur bij het huis en een tuinmanswoning, ten westen van de moestuin. Ook breidde hij het landgoed verder uit.¹⁴ Omdat de omgeving rondom het huis buiten ons plangebied valt, gaan we hier slechts summier daarop in.

Na het vertrek van Vroeg naar Parijs in 1927 bewoonden tussen 1927 en 1930 zijn zuster Neeltje Adriana en haar man Justus de Visser het pand. Na 1930 is er op het adres niemand meer ingeschreven geweest. Ook het echtpaar De Visser zorgde voor verfraaiingen, met name rond het huis. Waarschijnlijk dateren de nog aanwezige kassen, tuinmuur en verdiepte tuin uit 1928.¹⁵

In de Tweede Wereldoorlog was het jachtslot een hoofdkwartier van de Wehrmacht.¹⁶ Na de Tweede Wereldoorlog diende het Jachtslot als klooster van de Zusters van St. Dominicus van Bethanië, die het huis in 1947 van Vroeg kochten onder de naam Vereniging Bethanië. Kleine delen worden van de koop

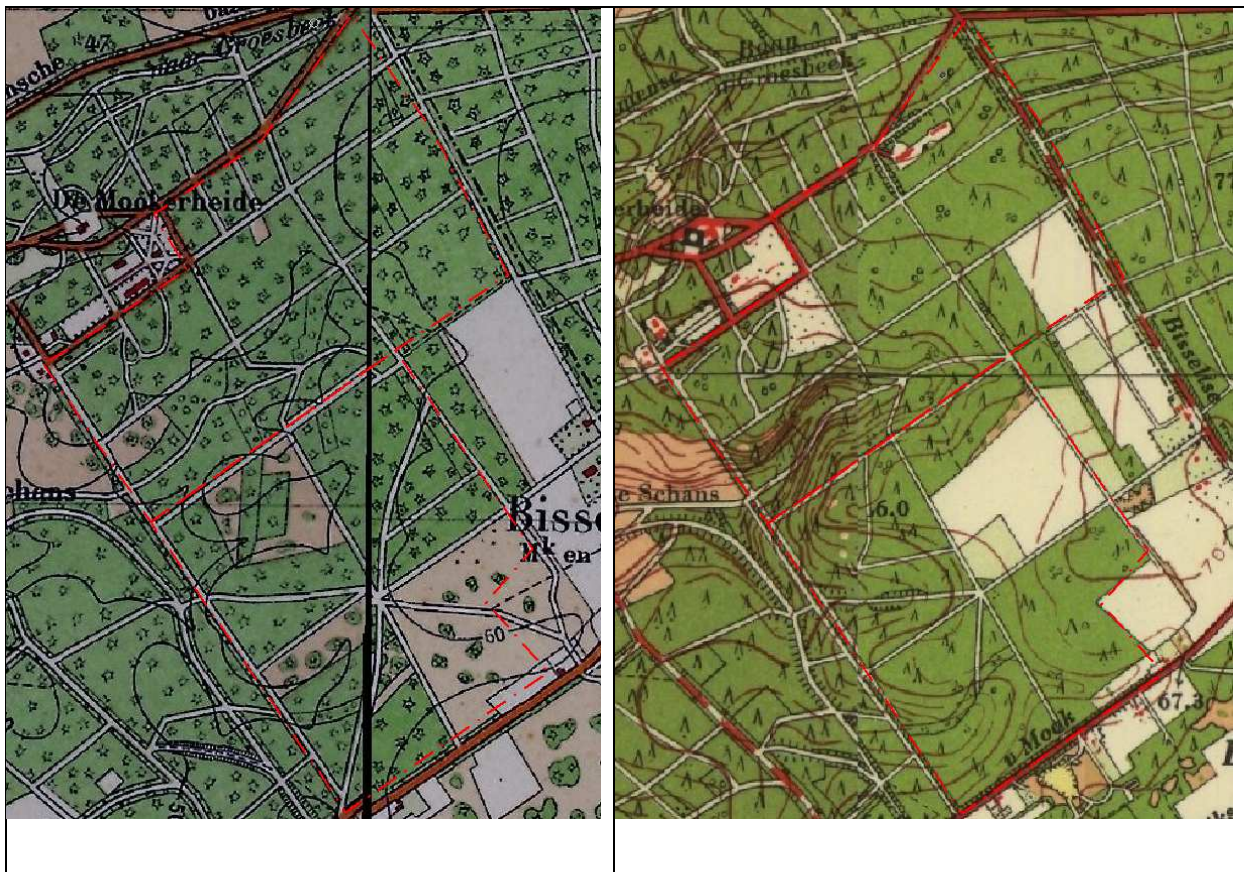
¹⁴ Blok, 2010

¹⁵ Blok, 2010

¹⁶ Blok, 2010

uitgezonderd en gingen naar particulieren. Het opvangen van uit huis geplaatste meisjes was een belangrijke taak voor hen. Voor dit doel werden ook woningen en een schoolgebouw op het landgoed gebouwd. Vanaf 1986 heeft de familie Van Hout het gebouw in erfpacht en de aangrenzende naoorlogse bebouwing met omliggend bos in eigendom. Er is een hotel-restaurant in het Jachtslot gevestigd.

De dynamiek is ook op topografische kaarten goed waarneembaar. Tussen 1923 en 1957 wijzigde er het nodige aan het landgoed. Op het noordoostelijk deel van het landgoed verrees een tweetal nieuwe gebouwen, mogelijk de bovengenoemde bijgebouwen van de zusters. In het zuidelijk deel van het landgoed, waar geen bebouwing stond, maakte bos plaats voor cultuurland en maakte heide plaats voor nieuw bos.

Figuur 8. Het plan- en onderzoeksgebied in 1923 (links) en 1957 (rechts). De grootste veranderingen binnen het plangebied zijn het grondgebruik in het zuiden en oosten (ontginning van heide en omzetting van bos in akkerland) en de omvorming van de buitenplaats tot een kloosterterrein met specifieke functies, waarvoor bijgebouwen in het bos verrezen. Buiten het plangebied wijzigde het nodige aan de omgeving van het huis.

In het noordoostelijk deel kwamen tussen 1957 en 1967 nog drie nieuwe gebouwen tot stand, iets zuidelijk van de eerste twee. In het decennium daarna verrezen nog enkele nieuwe gebouwen in het

cluster.¹⁷ Ook het cluster van gebouwen ten zuidwesten van het Jachtslot veranderde, en hier kwamen nieuwe paden tot stand.

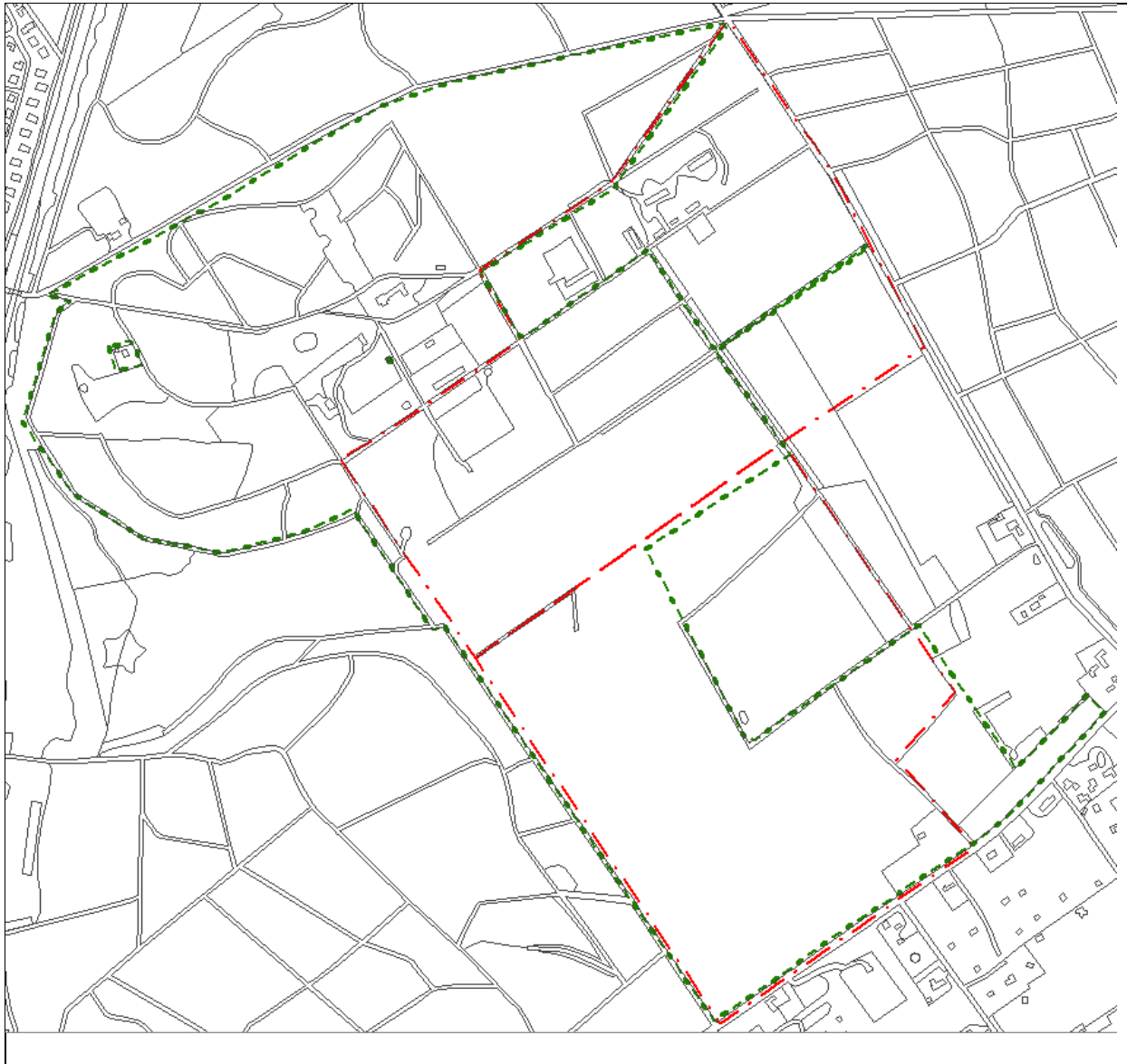
Tegelijk met de teruglopende activiteiten van de zusters omstreeks 1980 zien we ook de dynamiek achteruit gaan. Nieuwe bijgebouwen verrezen er niet meer. In 1985 kwam het jachtslot in handen van de Vereniging Natuurmonumenten en werd voor horecadoeleinden verpacht. Enkele bijgebouwen werden gesloopt. Naar ontwerp van Brons en Partners Landschapsarchitecten zijn vanaf 1995 enkele veranderingen doorgevoerd.¹⁸

Aanwezige waarden

De hoofdstructuur van het landgoed zoals dat in de vroege 20e eeuw werd gesticht is in belangrijke mate nog herkenbaar. Mede om die reden is het landgoed rond het Jachtslot Mookerheide aangewezen als rijksbeschermd buitenplaats. Het beschermde gebied beslaat vrijwel het gehele plangebied voor de natuurbegraafplaats, met uitzondering van het noordoostelijke deel en een agrarisch perceel met aangrenzend bos in het centrale deel. Om die reden is zorgvuldigheid ten aanzien van de beschermde buitenplaatsaanleg en afstemming met de Rijksdienst (via de gemeente) geboden. In de kern komt het erop neer dat aanpassingen óf een functioneel doel voor de nieuwe functie moeten dienen, óf dat sprake is van herstel van 'verwaterde waarden'. Verfraaiingen die geen direct doel dienen zouden in principe achterwege moeten blijven, tenzij er zwaarwegende inhoudelijke argumenten zijn.

¹⁷ De Basisadministratie Adressen en Gebouwen houdt voor alle panden in dit cluster 1952 als bouwjaar aan. Dat kan voor de oudste panden (20e en 20a) correct zijn.

¹⁸ Blok, 2010

Figuur 9. Situering van de contouren van de bescherming (groen) versus de contouren van het plan- resp. onderzoeksgebied (rood). Merk op dat in het noordoosten het beschermde gebied zich uitstrekt langs een laan, terwijl de percelen noordelijk en zuidelijk daarvan geen bescherming genieten. Buiten de bescherming zijn duidelijk de percelen grasland en het bos met naoorlogse bebouwing gebleven.

Ter volledigheid nemen we hier de volledige redengevende omschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed op:

INLEIDING - Onderdelen van de Historische buitenplaats behorende tot het jachtslot Mookerheide, tot stand gekomen vanaf 1904 onder invloed van de Gemengde Tuinstijl en verfraaid in de jaren 1910-1934. De aanleg maakt deel uit van het grotere landgoed waarvan het karakter voornamelijk bepaald wordt door bos en grote hoogteverschillen. De bospercelen zijn ingeplant vanaf omstreeks 1870, toen het gebied werd ontgonnen. De beschermde aanleg betreft een

parkbos met doorzicht, twee lange oprijlanen, een omheinde nutstuin omzoomd en ontsloten door lanen ten zuiden van het landhuis en een op enige afstand van het jachthuis gelegen sterrebos, dat is ontstaan als onderdeel van het productiebos in de zuidelijke helft van het landgoed. De officiële ontwerper van de aanleg rond het jachtslot is de rentmeester van J.J. Luden, D. Montenberg. Voor het gedeelte aan de noordzijde van het landhuis is echter ook een tekening van L.A. Springer (1855-1940) bekend. Op het landgoed bevindt zich verder onder meer een hertenkamp uit de jaren vijftig van de twintigste eeuw, gelegen aan de zuidzijde van de westelijke oprijlaan. De aanleg verkeert in sterk verwaarloosde staat, maar de onderdelen zijn goed herkenbaar.

OMSCHRIJVING - Historische Buitenplaats bestaande uit oprijlanen, een bospark met doorzicht, een rechthoekige nutstuin omzoomd door rechte paden en een sterrebos. De oprijlanen leiden vanaf de Heumensebaan vanuit westelijke en oostelijke richting naar het voorplein van het landhuis. Bij het landhuis splitsen de lanen zich en komen voor en achter het pand samen. Aan de voorzijde splitsen de lanen zich nogmaals in twee paden naar de gebogen hellingbanen van het huis. Ten noorden van het huis bevindt zich een met gras ingezaaid ovaal perk. Aan weerszijden worden de splitsingen van de paden gemarkeerd door met bomen en struiken beplante sierpercelen. De lanen, vanaf de aanleg verhard, zijn beplant met bomen aan weerszijden. Aan de westzijde bevinden zich aan de entree van de laan niet-oorspronkelijke toegangshekken. De oostelijke laan wordt aan de Heumensebaan gemarkeerd door twee eenvoudige pijlers uit de ontstaanstijd. Het parkbos met doorzicht strekt zich ten noorden van het jachthuis uit tussen de twee oprijlanen en de Heumensebaan en heeft in de middenas een uitgespaarde grashelling waardoor een doorzicht ontstaat georiënteerd op de voorgevel van het landhuis. In de helling bevinden zich keermuren (monumentnummer 5510011). Het bos is beplant met diverse loof- en naaldbomen en wordt doorsneden door paden met een slingerend verloop. In het oostelijke deel van dit parkbos nabij het jachthuis, bevindt zich het betonnen bruggetje (monumentnummer 5510012) en de wildkelder (monumentnummer 5510013). De nutstuin ligt ten zuiden van het landhuis en beslaat een rechthoekig perceel afgesloten door een omheining die mogelijk uit het tweede of derde kwart van de twintigste eeuw stamt. Tussen deze tuin en het pad achter het landhuis ligt een dicht met douglas begroeid perceel. De tuin wordt door vier rechte lanen omgeven. In de westelijke helft van de nutstuin zijn twee kassen (monumentnummer 5510014-17), een fruitmuur (5510016) en de verdiepte tuin gelegen (5510015). De oostelijke helft is thans in gebruik als weiland en kent geen bebouwing. Ten westen van de verdiepte tuin bevindt zich een kleine boomgaard. Verder komen in de westelijke helft van de nutstuin nog diverse in rode strengperssteen gemetselde muurtjes voor. Het sterrebos wordt gevormd door enkele diagonale paden en maakt onderdeel uit van het zuidelijke gedeelte van het landgoed dat is ontstaan en werd beheerd als productiebos, met percelen met naaldbos en gemengd bos en enkele weilanden langs de randen van het landgoed.

WAARDERING - De onderdelen van de historische buitenplaats bij Jachtslot Mookerheide zijn van algemeen cultuurhistorisch en tuinarchitectuurhistorisch belang als essentieel en structurerend onderdeel van het in het eerste kwart van de twintigste eeuw tot stand gekomen landgoed Mookerheide. De aanleg bezit tuinarchitectuurhistorische waarde omdat deze nog diverse goed

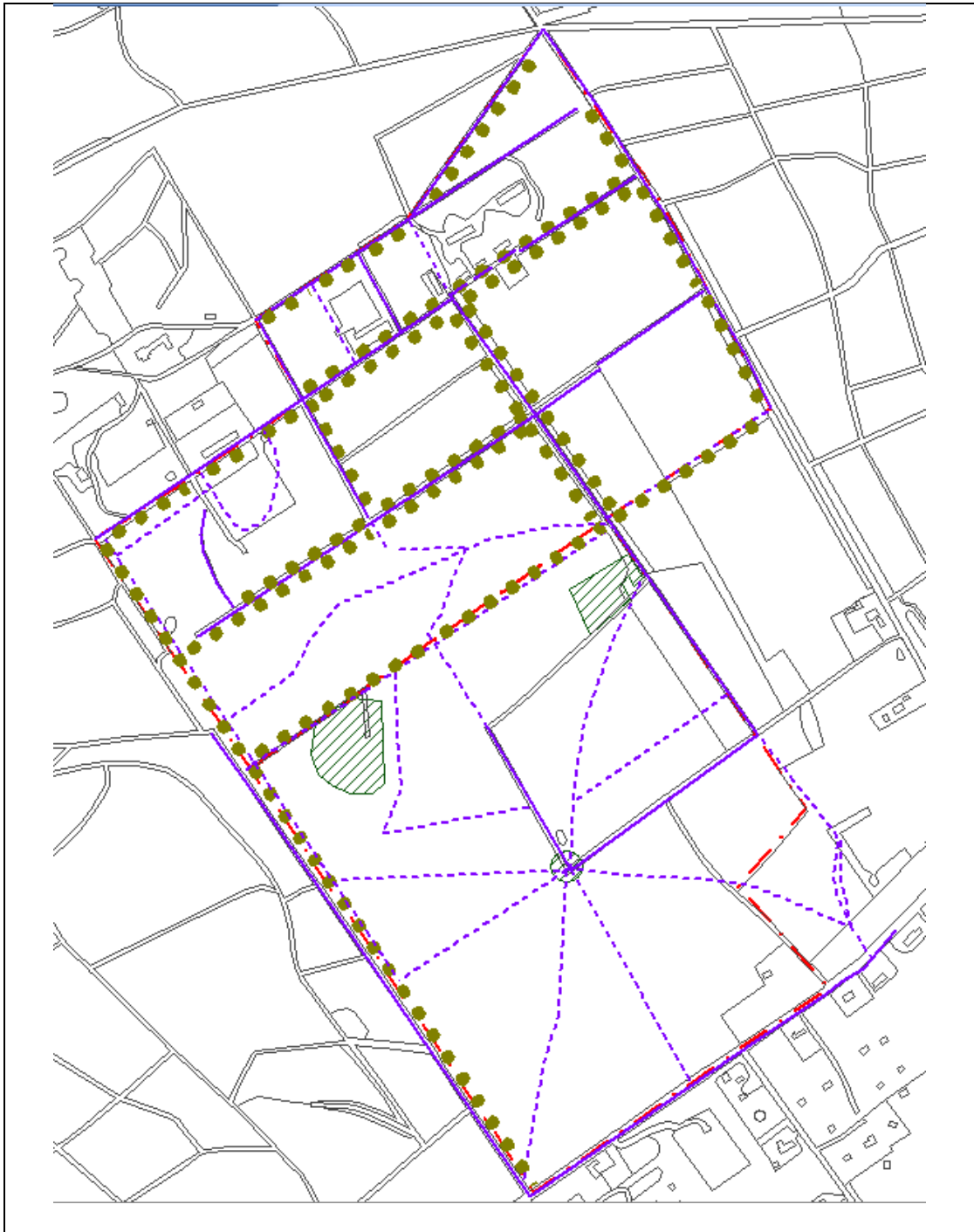
herkenbaar bewaard gebleven en voor landgoederen en buitenplaatsen in deze periode karakteristiek aangelegde onderdelen bezit, zoals monumentale oprijlanen, een grote nutstuin en een doorzicht met kenmerken uit de Gemengde Tuinstijl.

De nadruk in de monumentenbeschrijving ligt vanzelfsprekend op de omgeving van het huis, dat buiten het plangebied valt. Om die reden gaan we op die onderdelen nu niet verder in. Belangrijk is nu vast te stellen welke waarden aanwezig zijn binnen het plangebied zelf, dus in het productiebos met stijkenmerken als het sterrenbos. We sommen de belangrijkste waarden hierna op:

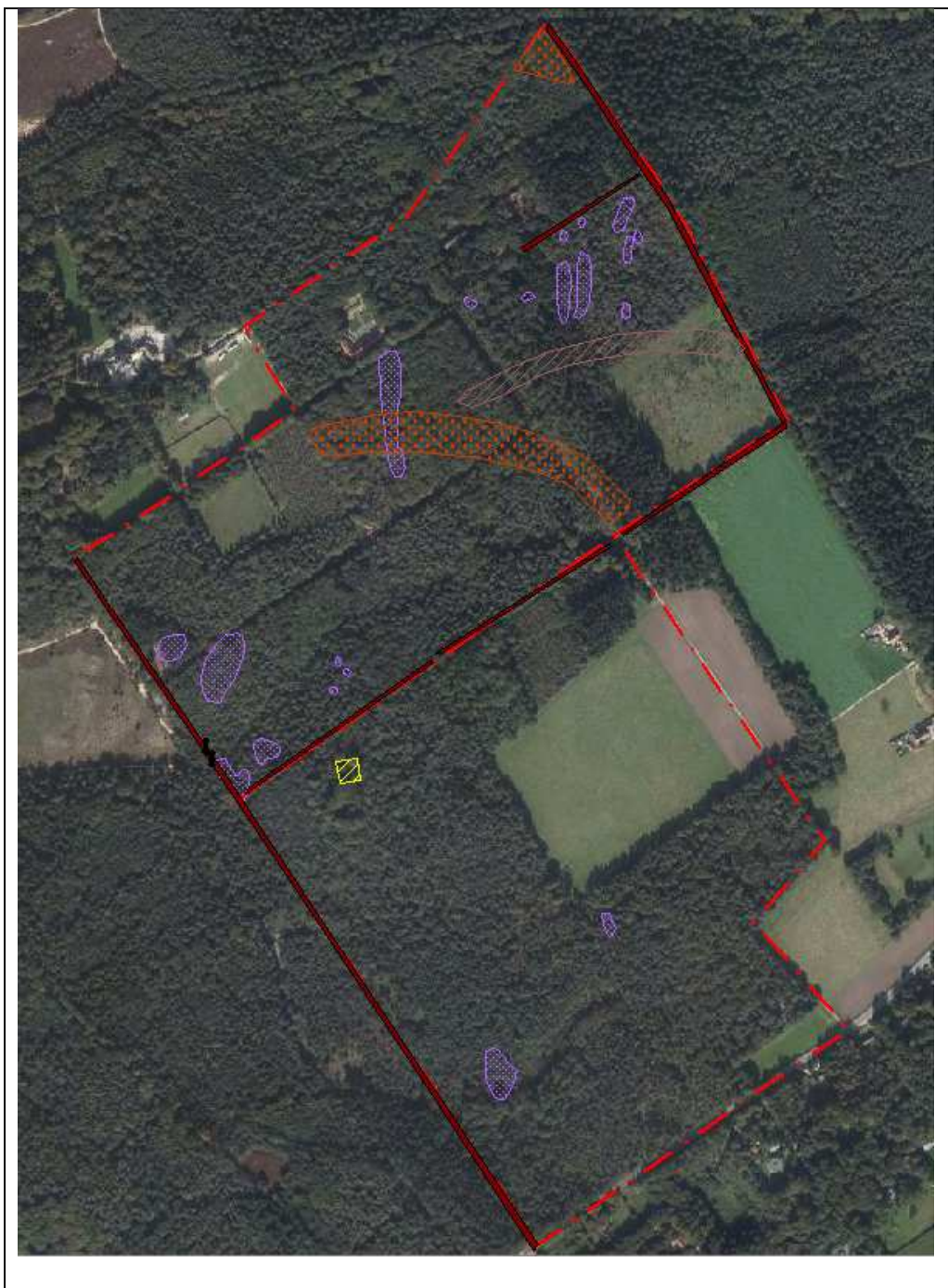
- De structuur van het bos met paden, al dan niet voorzien van laan- en wallenstructuren, waarbinnen vlakdekkend beplante bosvakken gelegen zijn;
- Relicten van historische bosbouw, zoals (relicten van verdwenen) lanen en bomenrijen, wallen, bijzondere individuele beplanting (hakhoutrelicten, bijzonder naaldbos);
- Het sterrenbos in het zuidelijk deel van het plangebied;
- Diverse relicten die zichtbaar zijn in het terreinreliëf, zoals winningskuilen, karrensporen, een lange rug van onbekende oorsprong en een cirkelvormige structuur in het zuidelijk deel;
- Individuele elementjes [niet integraal in kaart gebracht], zoals de poortpalen aan het einde van het Korendal.

We moeten hier nadrukkelijk bij vermelden dat we in deze cultuurhistorische quickscan geen nadere aandacht besteden aan de cultuurhistorische waarde van de naoorlogse bebouwing op het landgoed. Dat wil echter niet zeggen dat die waarde er niet is; een eerste indruk van de bebouwing is redelijk positief. Wederopbouwarchitectuur staat de laatste jaren volop in de belangstelling.

Evenmin hebben we op detailniveau aandacht kunnen besteden aan bijzondere relicten, zoals individuele bijzondere bomen (solitair, maar ook relicten van grotendeels verdwenen lanen).

Figuur 10. De historische wegen- en padenstructuur van het plan- en onderzoeksgebied. In doorgetrokken paarse lijnen de nog bestaande wegen en paden, in grof onderbroken lijnen de verschoven wegen (ten zuiden van de bebouwing uit 1952) en gestippeld de (mogelijk) verdwenen of nog rudimentair aanwezige wegen en paden. De groene bolletjeslijnen geven de aanwezige laanbeplanting weer (op basis van informatie van de betrokken ontwerper) en de groen gearceerde vlakken een selectie van de oppervlakten met bijzondere houtopstanden (meerstammige loofbomen in het westen, Douglasopstanden in het oosten en een bomengroep zuidelijk daarvan in de padenster). Dit laatste aspect is niet vlakdekkend in kaart gebracht.

Figuur 11. Inventarisatie van het waardevolle cultuurhistorisch reliëf in het terrein, zowel in het plan- als het daarbuiten gelegen zuidelijk onderzoeksgebied. In paars de historische winningskuilen, in roodbruin gestippeld de karrensporen, in bruin gearceerd een opvallende maar niet geduide rug, als een bruine lijn een kenmerkende aarden wal en in geel de 'waterbak' nabij de meerstammige beuken. Aangeduid zijn ook de bijzondere betonnen poortpalen aan het westelijke uiteinde van het droogdal.¹⁹

¹⁹ De aarden wallen zijn gekarteerd op basis van een kort veldbezoek en een analyse/interpretatie van het AHN2 naar aanleiding daarvan. Omdat aarden wallen soms lastig uit het AHN2 te herleiden zijn, is niet uitgesloten dat er onvolkomenheden in deze inventarisatie aanwezig zijn.

Advies

Zoals al aangegeven hebben we te maken met een buitenplaats waarvan zowel gebouwde objecten als de aanleg als zodanig als rijksmonument beschermd is. Dat vraagt om een zeer zorgvuldige aanpak, waarbij we terughoudend met toevoegingen moeten zijn die niet functioneel noodzakelijk zijn. *Behoud gaat voor vernieuwing* is het adagium van de monumentenzorg dat ook hier aan de orde is. Ten aanzien van de inrichting geven we derhalve de volgende adviezen:

Algemeen

- Zorg voor een oprijlaan langs het Jachtslot met halfverharding, wat een kwalitatief hoogwaardiger uitstraling heeft;
- Zorg voor uniformiteit van bebording.

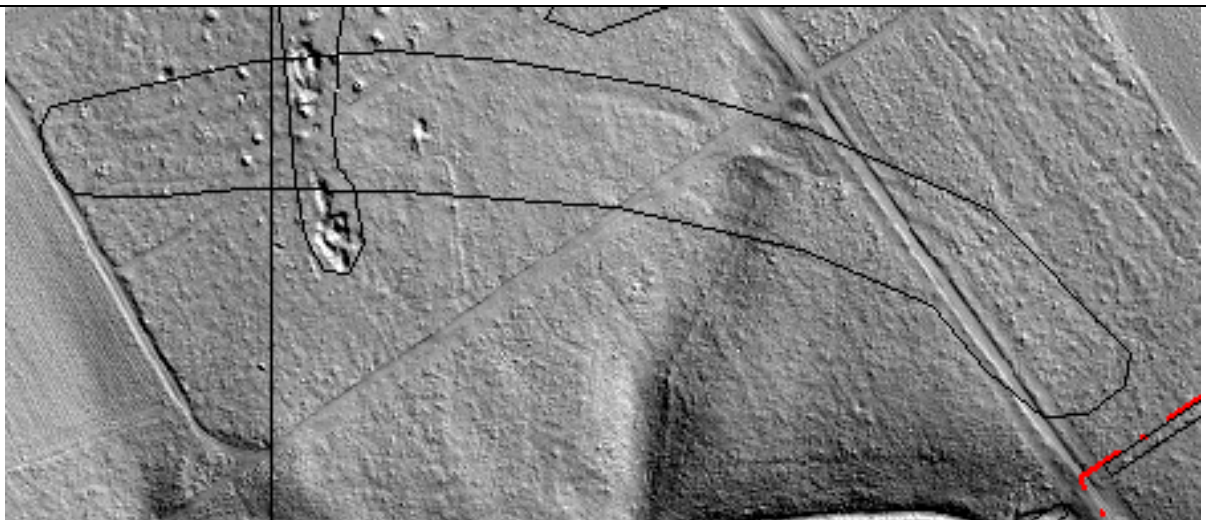
Padenstructuur

- Historisch gezien is het onderscheid tussen het parkbos ten noorden van het huis en het strakker ingerichte productiebos met een rechthoekig padengrid ten zuiden van het huis van belang. Toevoeging van een nieuwe, slingerende padenstructuur ten zuiden van het huis is mogelijk ter ontsluiting van de natuurbegraafplaats. De slingerende structuur geeft hier namelijk de nieuwe tijdslaag ten opzichte van het duidelijk herkenbare oude grid weer. Tracht daarbij de paden terughoudend, maar eigentijds vorm te geven, zodat ze duidelijk als recente toevoeging én ondergeschikt aan de hoofdpadenstructuur herkenbaar zijn. Een scheiding van functies maakt dat een deel van de bezoekers hoofdzakelijk de oude en een deel hoofdzakelijk de nieuwe paden zal beleven. Dat principe komt de herkenbaarheid van het onderscheid van beide patronen ten goede.
Heraanleg van het pad door het droogdal, dat al ooit bestaan heeft, is een versterking van de historische structuur en dus aan te bevelen.²⁰ Daarmee krijgen de toegangspalen aan de westzijde ook weer een ruimtelijke context. Hergebruik daarvan door het inhangen van een nieuw hekwerk is aanbevelenswaardig. Daardoor kan ook een fysieke, maar te openen barrière worden opgeworpen om recreanten vanaf het heideterrein te weren en toch het pad opnieuw te kunnen aanleggen.
- Op een groot aantal plekken zijn historische paden opgeheven en daarom nauwelijks nog als zodanig beleefbaar. We adviseren vanuit cultuurhistorisch perspectief om bepaalde paden, zoals het pad door het droogdal en het pad langs de zuidwestelijke aarden wal met bommenrij te herstellen. Dat geldt eveneens voor de paden in het sterrenbos.
- De toevoeging van nieuwe niet-historische paden aan het sterrenbos, met name de cirkel van paden wat het geheel tot een soort spinnenweb maakt, is ongewenst. Omvorming van paden tot (veel) opener doorzichten, zoals voor één van de paden in het sterrenbos is voorzien, is eveneens niet wenselijk. Leidraad voor het sterrenbos is uniformiteit van uitvoering van de verschillende paden.

Omgang met relict en karakteristieken

²⁰ Voortijdig afbuigen van de laan om gebruik door recreatief verkeer te voorkomen, is cultuurhistorisch gezien geen probleem, mits het doorzicht over het eigenlijke tracé blijft bestaan.

- Ga in de feitelijke uitvoering / bosomvorming zorgvuldig om met bijzondere relictten van de bosbouw uit het verleden. Daartoe rekenen we onder meer restanten van eiken-, beuken- en berkenhakhout (overstaanders met stoven en grillige vormen), hulststruiken (typerend voor oud bos), clusters van bomen die in één plantgat zijn geplaatst, meerstammig naaldhout (zoals aangetroffen in een hoek van het grote cultuurlandperceel) en bijzondere naaldhoutaanplant, zoals een perceel met Douglas (zie figuur 10 voor een nadere aanduiding).
- Denkbaar, vanuit behoud van de historische bosbouwkenmerken, is ook het behoud van kleine opstanden Grove Den.
- Het opener maken van het droogdal in combinatie met de heraanleg van het pad is vanuit cultuurhistorisch perspectief toe te juichen, mits het daarbij vooral gaat om verwijdering van jonge opslag. Omvorming van een bos- naar heidekarakter is feitelijk voor het hele terrein minder wenselijk.
- De geïnventariseerde reliëfelementen dienen zoveel mogelijk ontzien te worden. Waar nodig is het wel mogelijk de bundel karrensporen beperkt aan te tasten door deze te kruisen met bijvoorbeeld een pad. De waarde van de karrensporen, die in het terrein lastig waarneembaar zijn, is naast cultuurlandschappelijk ook archeologisch van aard.

Figuur 12. De oost-west-lopende zone met in het reliëf enigszins zichtbare relictten van karrensporenbundels.

- Indien er mogelijkheden bestaan het noodzakelijke met het aangename te combineren, zoals tegenover het congresgebouw, dan bevelen we dat aan. In dat gebied kan een gewenste opener bosstructuur als doorzicht van het gebouw naar de natuurbegraafplaats gecombineerd worden met het opslagvrij maken van de winningskuilen, waardoor deze beter zichtbaar en beleefbaar worden. In dat geval is enige toelichtende informatie in het terrein gewenst.
- Preferent vanuit het historisch boskarakter is het opener maken van bossen door verwijdering van ondergroei, en daardoor begraven mogelijk te maken. Het omvormen van (grotere) delen van percelen van bos naar heide is vanuit het aaneengesloten boskarakter niet wenselijk, zoals hiervoor al vermeld.

- Bij herontwikkeling van het grote, open terrein in het midden van het plangebied wordt een herstel van de paden van het sterrenbos toegejuicht.

Op de volgende aspecten is, indien ingrepen voorzien zijn met invloed op deze aspecten, vervolgonderzoek wenselijk:

- Onduidelijk is in hoeverre de paden van het sterrenbos ooit door laanbomen begeleid zijn geweest. Nader veldonderzoek is nodig om relictten daarvan in kaart te brengen, aangezien ontwerpen van het sterrenbos ontbreken;
- We adviseren een nadere waardenstelling van de karrensporen en de rug van onbekende herkomst in het terrein te integreren in het archeologisch onderzoek. Daarbij is voor wat betreft de karrensporen een analyse noodzakelijk naar de betekenis van deze route (jong of oud, lokaal of regionaal?) en – bij verstoring ervan – een documentatie van het profiel. Voor de rug kan door middel van een booronderzoek meer vastgesteld worden over de significantie: gaat het om een natuurlijk fenomeen of een door mensen opgeworpen wal, bijvoorbeeld als aardlichaam voor een weg, zoals onlangs in het nabije Kleve is aangetroffen.
- In het plan- en onderzoeksgebied verwachten we ook boven- en ondergrondse sporen uit de Tweede Wereldoorlog (loopgraven, bomkraters, schuttersputten e.d.), zowel met een archeologische als cultuurhistorische relevantie. We raden aan hier in een nader stadium aandacht aan te schenken voor de bosvakken waar daadwerkelijk ingrepen gepleegd zullen worden. Voor de historisch onderzoek naar oorlogssporen kan gebruik worden gemaakt van kennis van de werkgroep *Sprekend Landschap*.
- Wanneer bij ingrepen in het terrein onverwachte ‘kleine landschapselementen’ worden aangetroffen, is het raadzaam hier met zorg mee om te gaan.

Bijlage1 - Foto's

Figuur 13. De aarden wal (links van het pad) met bomenrij daarop (bron: Luuk Keunen, veldverkenning, 16 december 2015).

Figuur 14. Eén van de winningskuilen (bron: Luuk Keunen, veldverkenning, 16 december 2015).

Figuur 15. De betonnen poortpalen aan het westelijke uiteinde van het droogdal (bron: Luuk Keunen, veldverkenning, 16 december 2015).